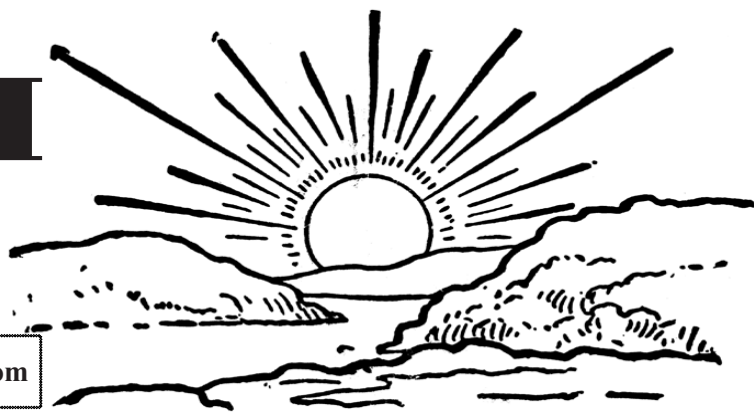

Туркистон Тонги

E-mail: gazeta@turkistontongi.com

Ижтимоий-сиёсий, илмий, адабий-публицистик газета

ҚОЗОҒИСТОН БМТнинг «ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ КЕНГАШИ» ТАШКИЛОТИГА ҚАБУЛ ҚИЛИНДИ

Ушбу воқеа туркий халқларнинг кўнглини тоғдай кўтарадиган янгиликлардан бири бўлди. Зеро Марказий Осиёда ҳеч бир давлат шу пайтгача бундай даражага эришган эмас эди. Қозоғистон ҳукуматининг ташқи ва ички сиёсатни муқобил ушлаб тургани, миллатлар ва динлараро мувофиқликни амалда қўллаётгани ва Инсон ҳуқуқлари борасида ўтказётган чора тадбирлари бу хил мақомга эришганининг белгиси сифатида кўрилмақда. Биз Қозоғистон ҳукуматининг бу олий мақом билан табриклар эканмиз, Инсон ҳуқуқлари бўйича амалга оширилаётган савоб ишларида баркамоллик тилаймиз.

КЕНТОВДА ҚУЛЛИКДА УШЛАБ ТУРИЛГАН ФУҚАРО ОЗОД ЭТИЛДИ

Жанубий Қозоғистон вилоятининг Кентау шаҳридаги тадбиркор томонидан олти йилдан бери қулликда тутиб келинган Ўзбекистон фуқароси озод этилди. Бу ҳақда вилоят Ички ишлар бошқармаси маълумот тарқатди. Озодликка чиққан асирнинг айтишича, «эгаси» уни одамларнинг кўзига кўрсатмасликка ҳаракат қилиб, ертўлада сақлаган. Шунингдек, мунтазам равишда полиция рейдларидан яшириб келган. Маълум бўлишича, у Жанубий Қозоғистонга олти йил муқаддам беш нафар ҳамюрти билан келган. Улар кентаулик тадбиркорнинг қўлида ишлашган, бироқ меҳнатлари эвазига ҳеч қандай ҳақ ололмагач, шериклари иш излаб бошқа ёққа кетишган, уни эса тезгина қулга айлантиришган. Асирнинг исм-шарифи ошкор этилмаяпти, лекин у судгача Жанубий Қозоғистонда қолиши аниқ.

“Ozodlik.org”дан

АЗИМЖОН АСҚАРОВДАН БМТга ШИКОЯТ АРИЗАСИ ТУШДИ

2012 йилнинг 13 ноябрида ёзилган 100 бетдан ошиқ ҳажмдаги бу аризада Азимжон Асқаров ўзининг қийноққа тутилганини, устидан ўтказилган суд адолатсиз бўлганлигини даъво қилади. Азимжон Асқаровнинг аризасини унинг номидан Очиқ жамият институтининг Ҳуқуқий ташаббус ташкилоти ва Қирғизистондаги Ҳимоячиси Нурбек Токтакунов топширган. Эслатиб ўтамиз, асосий маркази Нью-Йоркда жойлашган Журналистларни Ҳимоя қилиш қўмитаси унга Матбуот озодлиги Халқаро мукофотини беришга қарор қилган эди... Мария Яновская хабарига кўра, Азимжон Асқаров бу хабарни эшитиб йиғлаган, ўрnidан туриб сакрай бошлаган. Бир пайтлар, Инсон ҳуқуқларини Ҳимоя қилиш йўлида ҳаётининг охириги соатларигача курашиш учун онт ичганини эслаб, бу онтини яна такрорлаган...

«Фарғона» Халқаро
ахборот агентлиги

Ушбу сонда:

Туркий
халқларининг
бугуни, эртаси ва
ягона Туркистон
ғояси...

2-4 бетлар.

Мардикорчилик
машаққатлари...
2-мақола

3-бет

Қанглилар
кимлар эди?

5-бет

Қалб амрига
бўйсунган шоир...

6-7 бетлар

Келинг, бир
кулишайлик

8-бет

«ТУРКИСТОН ТОНГИ»НИНГ ҲУРМАТЛИ ИХЛОСМАНДЛАРИ

Марказий Осиёдаги, хусусан, Қозоғистондаги энг муҳим воқеалардан хабардор бўлишни, жараёнларни таҳлил қилиб бергувчи ўткир мақолалар, ўзбек ва қозоқ адабиётида пайдо бўлган жозибатор шеърлар, ичакузди хангоамалар, сиҳат-саломатлик мавзуидаги публицистика намуналарини, диний, тарбиявий мавзулардаги муҳим асарларни ўқишни истайсизми? МДХ давлатларида ва Туркий халқлар ўтмишида юз берган тарихий воқеалар ва ҳозирда ҳам кечаётган интеграцион жараёнлар Сизни қизиқтирадими? Агар буларга қизиқсангиз ойда бир марта чиқаётган “Туркистон тонги”, “Туркистан таңы” газеталарига обуна бўлинг! Обуна барча почта бўлимларида йўлга қўйилган. Газеталаримиз индекси 64502 (“Туркистон тонги”) ва 64501. (“Туркистан таңы”) учун алоҳида. Зеро бунашрлар бир мақсадни кўзловчи, бир бирига яқин мавзуларни кўтарётган бўлсаларда алоҳида нашрлардир. Нашрларнинг обуна баҳоси арзон - 6 ойга 240, бир йилга - 480 тенге.

Унутманг, бизнинг газетамиз жиддий ва мулоҳазали одамларга, бинобарин, ҳаётга чуқур қарашга ўрганган ёши катта фуқароларга, турмуш

чорраҳаларидан дадил қадам ташлашга интилаётган ёшларга, ижтимоий ҳаёт ва турмуш муаммоларини англашга ҳаракат қилаётган барча газетхонларга мўлжалланган!

Газета таҳририяти газетхонларнинг мақола ва шеърларини, ҳикоя ва помфлетларини ёритиб бориш ниятида. Ўзбек ва қозоқ тилларида алоҳида нашр сифатида чиқаётган газеталаримизнинг ҳозирги манзили Чимкент шаҳри, Интимок микрорайони, 1 участка. Телефонларимиз: 8(7252)29-25-87, 8701-310-81-36, 8-707 9396760, 87711435558. Материалларингизни интернет орқали gazeta@turkistontongi.com ҳамда oqqala@gmail.com ёки s_baydullaev@mail.ru адресларига юборишларингиз мумкин. Биз билан ҳамкорлик қилсангиз ютқазмайсиз: ҳаётнинг ҳаққоний манзараларини, инсонларнинг ички дунёларини ташқи кўринишлари орасидаги алоқадорлик ва фарқларни, хуллас, моҳиятни билиб оласиз, фикрингизга фикр, руҳингизга рух, хиссиётингизга хиссиёт қўшилади, маънавий бойийсиз, дунёқарашингиз яхши томонга ўзгаради...

Сизларга чуқур эҳтиром ила:
“Туркистон тонги”, “Туркистан таңы”
газеталари таҳририяти.

Туркий халқларнинг бугуни, эртаси ва ягона Туркистон ғояси ...

Vatandosh

Рукнимизнинг бу галги меҳмони – америкалик машхур Ўзбек тилшунос олими, педагогика фанлари доктори, профессор Иноятулла Шахроний:

Профессор Иноятулла Шахронийнинг асарлари Афғонистондан ташқари, Покистон, Ҳиндистон, Эрон, АҚШ, Канада ва бошқа мамлакатларда ҳам нашр этилган

Би-би-си: Домла, агар қарши бўлмасангиз, суҳбатимизни шахсан ўзингиз “Тиллар ҳамдўстлиги” китобингизда илгари сурган саволлар билан бошласангиз. Сиз унда “Туркий халқлар нима учун бир-бирларидан айрича тирикчилик қилаётдилар? Булар ўртасидаги бирлик, биродарлик, ҳамдўстликка ким, кимлар раҳна солган, деб сўрагансиз. Шу ўринда ўзингиз бунинг сабабларини нимада кўрасиз?

Иноятулла Шахроний: Туркий миллатлар ҳаммаси бир бўлмасин деб, уларни қасддан турли миллатларга бўлиб юборишган. Шунинг учун ҳам мен ўз китобимда сизлар қачондир бир-бирларингиздан жудо этилган бўлсангиз ҳам, барчангизнинг кинингиз бир, тилингиз бир, деб эсларига солдимки, дарҳақиқат бир-бирларини танишса, деб. Ўзлигини унутган ҳар ким ўзининг кимлигини ҳам билмайди. Улар ўзларини алоҳида бир миллат деб ўйлашади. Билишмайдики, дунёдаги уч юз миллион инсон ҳаммасининг кони бир, бир миллат, бир халқ булар...

Би-би-си: Лекин домла, мана ҳозир биргина Марказий Осиё давлатларини олиб қарайдиган бўлсак, уларнинг тутаётган ташқи сиёсатлари бирлашишларининг ўрнига бир-бирларидан анчайин узоклашишларига хизмат қилапти. Бу ҳолатга қандай қарайсиз?

Иноятулла Шахроний: Бу кўп ёмон ҳолат. Одам бир-бирдан айри бўлса, заиф бўлиб қолади. Булар бирлашишлари керак. Менинг назарим шуки, агар имкони бўлса, туркий мамлакатлар ягона давлат остида бирлашишмаса ҳам, баъзи бир нарсаларни муштарак қилишса, масалан – пулни, иқтисодни, тижоратни, бориш-келишни... бундан ташқари, оммавий-ахборот воситалари орасида алоқаларни йўлга қўйсалар, уларнинг бир-бирлари билан яқинлашиш имкониятлари ошади, бу – ўзларининг кучайишларига ҳам хизмат қилади, алоқалари яхшиланади ва дўстликлари ҳам мустаҳкамланади.

Би-би-си: Нима учун у ҳолда Марказий Осиё давлатлари бунинг афзалликларини англаб етишмаяпти?

Иноятулла Шахроний: Бунинг сабаби шуки, уларнинг ҳар бири ўзларини яхши кўришади, ўз ҳукуматларини сақлашга уринишади, бошқаларни ўйлашмайди, фақат ўзим бўлай дейишади. Ҳамма муаммо сиёсатда. Ҳозир бошқа мамлакатлар уларнинг орқаларида туриб, бир-бирларидан айриришга ҳаракат қилишмаяпти. Дейлик, Хитой уларнинг ягона Туркистон остида бирлашишларини умуман истамайди. Бундан ташқари, ўз мустақилликларини қўлга киритган айрим давлатлар ҳануз ўзларини таниганлари йўқ. Уларнинг бошларида ҳамон мустамлакага айланиб қолиш хавфи бор.

Би-би-си: Ўз ўрнида, ўқувчиларимиз ҳам сизга озмунча савол йўллашмаган ва улардан аксарияти Ўзбекистондан. Жумладан, Бўстон, “Ассалому алайкум домла. Туркий халқларни Туркия остида бирлаштириш стратегиясига қандай қарайсиз”, деб сўрапти

Иноятулла Шахроний: Мен бир китобимда ҳамма турк олами араб алифбосида бўлиши лозимлиги ҳақида ёзганман. Яъни, араб алифбосида унлилар йўқ экани боис, барча лаҳжаларга мос келади. Агар лотин имлосига келсак, Туркияники бошқача, Ўзбекистонники ўзига хос, яна бириники эса, уларниқидан ҳам фарқли. Мавжуд ҳолат уларнинг лаҳжаларида тафовут пайдо қилиб, аста-аста бир-бирларидан жудо қилдиради. Бошқа томондан, биз бир оралик турк тилини

олишимиз керак. Масалан, мен ўзим ўзбекман. Менинг назаримда, ё уйғурча ва ё ўзбекча туркларнинг орасида байналмилалий тил бўлиши керак. Ҳамма нашрлар ана шу тилда чоп этилсин. Амалдаги алифболарнинг зарари катта бўлган. Турклар қадимларини танишмайди. Тарихларини билмайдилар, тилларини кесиб ташлагандек бир нарсга бўлган.

Би-би-си: Тошкентдан Ҳожиаҳмад эса, “Ҳурматли домла. Сиз нима деб ўйлайсиз, Ўзбекистон кўшни давлатлардаги Ўзбек диаспорасининг ҳозирги аҳолини ўнглаш учун нималар қилиши ёки нималарга эришиши даркор”, деб савол юбориб, жавобингиз учун олдиндан раҳмат айтиб қолибди

Иноятулла Шахроний: Ўзбекистон бугун бир мустақил мамлакат. Бунинг жуда катта масъулияти бор. Чунки Ўзбекистон – бутун Туркистоннинг маркази саналади. Ўзбекистон энг аввало алифбосини ўзгартириши керак. Шундагина қолган турклар улар билан қўшила олишади. Нашрлари ҳам бошқа туркларнинг руҳиятига уйғун бўлса. Тилларини ҳам ривожлантириб, ёзсалар. Булар кўп маҳдудлар. Ўзбекистон кўп фаолият қилолгани йўқ. Кўпчилик бу борада танкидий фикрда. Масалан, мен афғонистонлик ўзбекман. Аммо ҳеч вақт Ўзбекистон ҳукуматининг Афғонистон ҳақкига қилган фаолиятини кўрмаганман.

Би-би-си: Масалан, Афғонистондаги ўзбеклар Ўзбекистондан қандай ёрдам кутишади?

Иноятулла Шахроний: Масалан, иқтисод ҳақида, мактаб ҳақида, ўқитувчилар масаласида, савдо, тужжорий алоқалар ҳақида, бориш-келиш... мисол, бир ўзбек Ўзбекистонга бормокчи бўлса, виза олиш учун бир ой югуради. Виза берса ҳам, 20 кундан зиёд қўймайди. Масалан, мен Америкадан туриб, Ўзбекистонга бормокчи бўламан. Шунча қилсам ҳам, виза бермайди. Аммо Ўзбекистонга учаётган самолёт 300 ўринли бўлса, бор-йўғи 50 нафар йўловчиси бўлади. Агар 300 та одам борса, Ўзбекистонга 300.000 доллар олиб боради. Бу ердаги ўзбеклар Ўзбекистондаги яқинларини бориб кўриш, у ерни зиёрат қилишни исташади. Уларнинг

Ўзбекистонга бориш, қавмларини кўриш, тижорат қилишларига ижозат берилса. Айтаман десангиз, гап кўп.

Би-би-си: Буюк Британиядан Тимур эса, “Хорижий кўшинларнинг 2014 йилги сафарбарликлари ортидан, Жанубий Туркистон халқи яна Толибон каби паштун миллатчилиги қурбонига айланиши мумкинми”, деб сўрапти

Иноятулла Шахроний: Ҳақиқати шуки, толиблар қачон ҳукуматни олишмасин, бошимизга паштун волий келтиришади. Паштун ҳукуматчиларининг ҳаммасини ўз қавмларидан ёки Покистондан олиб келадилар. Афғонистондаги оддий паштунлар яхшилар. Аммо юқорида тилга олиб ўтганларим, Туркистонни умуман қабул қилишмайди. Афғонистон тарихида бизнинг Туркистонимиз Туркистони Сағир, Ўзбекистон, бу ҳудудлар – Туркистони Кабир, деб аталган. Туркистони Сағирни улар расман тан олишмайди. Биз яшайдиган ҳудудларни Шимолий Афғонистон деб аташди. Ёдимда бор, болалик вақтимда бизларни туркистонлик, деб аташарди. Ҳукумат буни қасддан ўзгартирди. Устига устак шимол аҳолиси ҳам баҳамжиҳат эмас, қурол-аслаҳаси ёки қудрати ҳам йўқки, ўзларини химоя этишса. 11 йил илгари янги афғон ҳукумати қудратга келгач, уларнинг қурол-яроғларини йиғиб олдилар. Генерал Абдулрашид Дўстум кўп яхши иш қилдики, туркларни дунёга танитди. Авваллари Афғонистонда турк бор-йўқлигини ҳеч ким билмасди. Мен “Афғонистондаги қавмлар тарихи”, деган бир китоб ёзганман. Ўшанга асосланиб айтадиган бўлсам, турклар Афғонистонда 3.500 йил ҳукмронлик қилишган.

Би-би-си: Тошкентдан Жасур эса, “Афғонистонда қанча ўзбеклар бор? Уларнинг Афғонистондаги мавқеълари қандай? У ердаги Бобур авлодлари ҳақида нима биласиз?” деб савол юборибди

Иноятулла Шахроний: Афғонистоннинг икки қавми кўп катта. Бири турки барҳол, иккинчиси ҳазора. Кўпи форсча гапиришса-да, биз ҳазораларни ҳам турк санаймиз. Бошқа бир ўзбеклари барҳол борки, нуфузлари камида етти-

саккиз миллион атрофида, деб тахмин этилади. Улар туркчани билишади ва туркчада гапиришади. Қолган бир қисми форсийзабон бўлиб кетган бўлса, яна бир қисми паштунчада гапиради, бошқалари эса, ўзларининг турк эканликларини ҳам унутиб юборишган.

Би-би-си: Сиздаги рақамлар қайси манбаларга асосланган?

Иноятулла Шахроний: Афғонистонда ҳануз ҳеч нарсга расман рўйхатга олинган эмас. Ҳеч ким аниқ билмайди. Фақат Ҳиротдан бошлайсиз токи қирғизлар яшовчи Помирнинг бошларигача... Миллион-миллион турклар бор. Бадахшоннинг 40 фоизи, Тахорнинг 75 фоизи, Қундузнинг 50-60 фоизи туркча гапиради, мана, Мозори Шарифни биласиз, Маймана, Самангон, буларнинг ҳаммаси турклар. Қандаҳорда туркларимиз бор, Ҳиротда турк-туркманларимиз бор, Кобулда, бошқа жойларда ҳам зиёд. Аммо баъзилари борган жойларидаги тилда сўзлашиб, ўзларининг турк эканликларини билишмайди, унутиб юборишган.

Би-би-си: Домла, Жасур яна, “Афғонистондаги Бобур авлодлари ҳақида нималар биласиз”, деб қизиққан

Иноятулла Шахроний: Мен ўзим Бобурни жуда яхши биламан. У ҳақда китоблар, мақолалар ҳам ёзаяпман. Бобурнинг авлодлари Афғонистонда топилмайди. Топилса ҳам, озлар. Агар топилса, мана шу бизлармизки, Андижондан, ўшанинг қавмлариданмиз. Амакиваччалар эдикки, ўша Шайбонийхондан қочиб келдик. Бадахшонларда қолдик. Дарҳақиқат, Кобул Бобурийлар маркази эди. Ўзларининг уйларидек билишган. Бобурнинг қабри ҳам Кобулда. Мен ўзим ҳам бор-бор уни зиёрат қилганман. Лекин бугунги ҳукумат уларни унча яхши дўст кўрмайди. Турк деб уларни у қадар ёқтиришмайди.

Би-би-си: Швециядан Фирдавс эса, бир эмас учта савол юборган. Фирдавс энг аввало ўзининг афғонистонлик ўзбеклардан экани ва туркий эканлигидан фахрланишини айтиб,

Афғонистондаги ўзбекларнинг келиб чиқишлари ҳақида савол сўраган: “Яъни улар Амир Тимур салтанати (давоми 4-бетда)

ТАРИХИМИЗ БИР ЭДИ... ЭНДИЧИ?..

Қозоғистонлик фуқароларнинг аксарияти, (хатто миллати ўзбек бўлганлар ҳам) динимиз, илдишларимиз бирлигини, тилимиз яқинлигини билиб турган ҳолда ҳам ўзбекистондан келганларга паст назар билан қарашларини яширмайдилар, қурилиш ёки чакана савдода ишлайдиганларга ҳам, уй хизматчиси тарзида кун кураётганларга ҳам муносабат шу хилда. Ўзбекистондан келган, ўзбек, қорақолпоқ, тожик миллатига мансуб фуқароларга қул сифатида қараш шаклланиб бўлди. Баъзан Қозоғистонликлар бир-биридан, <<Сенда нечта ўзбек бор? Қерак бўлса мендан биттаси ёки иккитасинини олақол>>, дейишади. Чимкентга яқин жойларда овқат учунгина ишлаётган, арзимаган пулга молларни боқаётган ўзбекистонлик фуқароларга дуч келасиз. Улардан аксарияти индивидуал ҳолда, айланма йўллар орқали ўтиб, Чимкент яқинидаги овулларга келган, гоҳида ҳужжатларини йўқотиб ё олдириб қўйган бўлишади...

Қозоғистонлик ўзбеклар ёки бошқа миллат вакилларига ҳам шу руҳият сингиб кетган. Қорабулоқдаги ва Туркистондаги қурилишларда ерлик қурувчиларга бериладиган иш ҳақининг ярмига ишлатилаётган ўзбекларни кўрганман.

Россиядаги аҳвол турли жойда турли хил. Баъзи жойлардаги ҳолат Қозоғистондаги ўхшаб кетади. Москва атрофида ва Самара, Рязань томонларда ўзбек диаспораси хисобланмиш фуқаролар сони ортиб бораётгани кузатилади. Москвада ва Москва атрофида иш жойи топаолганлар ҳам антисанитария хоким бўлган турли вагонларда, баракларда яшашиди, кунига 12 соатлаб ишлашади. Маҳаллий аҳолидан 4 соат кўп ишлашига қарамадан Россия фуқароларининг маошларидан тахминан 30-40 фоиз кам ҳақ олишади. Бунинг устига ҳозирда сонлари 3 мингдан ошиб қолганлиги айтилаётган тақирбош ирқчилар вақти-вақти билан меҳнат муҳожирларига ҳужум уюштиришиб, моллари ва жонларига хавф туғдиришади. Мигрантлардан энг фаолларигина ўз жонларини сақлаш учун уюшиб ҳаракат қиладилар ва босқиндан омон қолишга эришадилар. Уюшмаганлар ва кам сонли гуруҳлар тақирбош миллатчиларга ем бўлган ҳоллари оз эмас. Шу туфайли ҳам Россияда қазо топаётганлар сони кўпайиб бормоқда. Ўзбекистонлик нодавлат ташкилотларнинг вакиллари ўзбекистонда фермерлик ишларидаги қўштирноқ ичидаги <<ислоҳот>>лар туфайли ишсизлик янада кучайишини айтмоқдалар. Россиядаги юқорида айтилган, ирқчилик билан боғлиқ қийинчиликлар туфайли меҳнат муҳожирлари эндиликда Россия марказида эмас, чекка жойлардан иш топишга мажбур. Чекка жойларда эса муҳожирга нисбатан кам ҳақ тўлашади. Россияда Тожикистон, хатто қирғизистонликларнинг меҳнат

муҳожирларига ёрдам берувчи жамоат ташкилотлари очилган. Ўзбекистонлик меҳнат муҳожирларининг давлат, жамоат ташкилотлари баъзи жойларда, эндигина очила бошланди. Россиялик ҳуқуқбонлар Екатеринбургнинг ўзида 60 минг меҳнат муҳожирини ишлаётганини айтишади. Тожик миллатига мансуб <<Тожикистон>> фонди раисаси Гавҳар Жўраеванинг айтишича, Москва ва унинг атрофидаги ўзбек мардикорлари ҳалигача обшина, яъни жамоа тузмаган. Уларда ҳамжихатлик, бирлик йўқ. Биронтасининг бошига иш тушса ватандошлари ёрдамга келмайди. бошқа миллатлар, тожиклар хатто қирғизларда обшина бор, яъни жамоа бўлиб, бир-бирларидан хабар оладилар, бир-бирларини химоя қиладилар, дейди Гавҳархоним бир мақолада. Кимлардир паспортларини олиб қўйса ёки иш ҳақини бермаса,

Мардикорчилик машаққатлари...

(2-мақола, 1-мақола газетанинг 3 сониди босилган)

жамоа аъзолари бориб иш берувчи билан ёки ҳукумат вакиллари билан гаплашиб, муаммоларни ҳал этаркан. Россия Федерациясида тақирбошларга йўлиқмаган, маҳаллий миграция полициясининг чиғириғидан ўтган аграр секторда (кишлоқ хўжалиги ва чорвачиликда) ишлаётган меҳнат муҳожирларининг аҳолигина нисбатан яхши. Масалан, Самара худудиди улар маҳаллий руслар ва турк диасферасининг ерларида картошка, лавлаги каби экинлар экишади. Чорва молларини боқиб сут ва гўшт етиштиришади. Улар етиштирган маҳсулотларининг бир қисмини давлатга топширишади, бир қисмини бозорга олиб чиқиб сотишади. Бу жойларда давлатга топиширилаётган маҳсулотнинг баҳоси билан бозордаги баҳо кескин фарқ қилмайди. Шу туфайли ҳам, ишчи кучи арзонлигига қарамадан, мигрантларнинг умумий аҳоли ёмон эмас. Худди шу сабаблар туфайли Россиянинг аграр секториди хизмат қиладиганлардан бир қисми (айниқса қозоғистон вилояти мигрантлари) ўша худудларда яшаб қолишга, маҳаллий аҳоли билан оила қуришга интилишмоқда... Миллатимизга қулга қарагандай қарашга фақат иш берувчиларгина эмас, меҳнат муҳожирларининг ўзлари ҳам йўл очиб беришади. Мигрантлардан кўпчилиги, божхонадан (томожнадан) ўтаётганда <<меҳмонга>> деб ёздиришади. Бу ҳол уларни қийин аҳволга солиб қўяди. Полиция: <<меҳмонга келсанг нега ишлаяпсан>>, деб ишлашига қаршилик кўрсатади. К. Д., К.Б., исмли кишилар бир оила бўлиб, Ташоқдан келишган.

Миграция қоғозига “меҳмонга” деб ёздиришган. Сароғочлик фуқаро иш тақлиф этган. 2 кун ишлашгач, полиция келиб уларни текширган. Миграция қоғозиди <<меҳмонга>> деб ёзилгани учун уларни Қозоғистонда ишлаш мумкин эмас, деб чиқариб юборишга ҳаракат қилишган. Иш берувчининг ёрдамида вақтинча ишлаб қолишган.

Россия ва Қозоғистонда умр кечириётган мигрантлар бошига тушган қийинчиликларга, уларга паст назар билан қаралишига кўпчилик ҳолларда иш берувчилар, полицияда ва расмий идораларда ишлаётган чиновниклар, айрим ҳолларда эса, мигрантларнинг ўзлари, уларнинг қонунни билмасликлари ёки менсимасликлари ҳам сабаб бўлмоқда. Чимкентдаги <<Сана сезим>> жамот ташкилоти маълумотларидан ҳам сезилишча, меҳнат муҳожирларидан айримлари ўзларининг оддий ҳақ-

ҳуқуқларини ҳам билмайдилар. ўзларидан ҳужжат сўраган ҳар бир расмий олдиди, худди биз кўрган кинолардаги шўро аскарлари каби қалтираб-титраб туришади, уларнинг ҳар бир буйруғига сўзсиз итоат қилишади. Баъзилар уларни хафғалаб, ойлаб, хатто йиллаб ўз хўжаликларида ишлатишлари мумкин. Фарғонанинг Олтиариқ туманидан бўлган ўзбекистон фуқароси (М.К.)4 йил олдин Қозоғистонга ишга келган. 1 йилдан кейин паспорти ва пуллари йўғирлатган. Буни сезиб қолган расмийлардан бири уни олиб кетиб қалтаклаган. <<Сен қидирилаётганлар тоифасидансан, қамаб қўямиз>>, деб кўрқитган. Сўнг бир бой қариндошиникига олиб борган ва уч йил шу ерда ойлик бермасдан қулликда ишлатишган... Маиший хизматларни бажарувчи мигрантлар Санитария эпидимиология станцияси, ўт ўчириш идоралари томонидан ҳам тазйикқа учрайдилар. Чимкентда ишлаётган мигрантлардан учтаси СЭСдан келиб иш жойларини кўришганини, бирон камчилик топа олмагач тиббиёт дафтари сўрашганини ва жаримага тортишганларини сўзлаб беришган.

Мигрантларнинг аксарияти иш берувчи билан ёзма, фуқаровий шартнома ҳам тузишмагани уларнинг ишларини янада қийинлаштирмоқда. Натижада, хатто маълум вазифани бажарган мигрант билан иш берувчи орасида иш ҳақи масаласида муаммолар келиб чиқади. Баъзи мисоллар келтирайлик. А., Л., С. Исмли сурхандарёлик йигитларни Сароғочда қурилиш ишларида ишлатишган. Улар иш берувчи билан шартнома тузмасликдан ташқари, ўз нафслари ва соддаликлари оқибатида иш берувчидан спиртли ичимликлар олиб беришни тез-тез илтимос қилишган, қўлларига пул тушганда қиморхоналарга бориб туришган ва табиийки, ютказишган... Натижада (тили қисқиб бўлиб қолган меҳнат муҳожирларига) ҳовли яхши қурилмаган, деган баҳона билан паспортлари ва иш ҳақининг ярмини беришмаган. Даъвогарлар

айб ишлар қилиб қўйгани учун ҳам жамоат ташкилотларининг аралашуви қатта фойда бермади. Фақат уларнинг паспортларини олиб беришга эришилди. Қонунни билмаган, расмийлардан кўрқиб қолган меҳнат муҳожирлари муаммоларни норасмий йўллар билан ҳал этишни авзал билишади. Ўтган йил охирида Хоразмлик 30дан ортиқ мигрантнинг Алматининг Мухтор Аvezов туманидаги миграция полициясидагилар қаергадир ишга олиб кетаётганини кўрганман. Миграция полицияси ходимлари уларни қаерга олиб кетилаётганини сир эканлигини баён этган. Ўтган йил охирида Астана шаҳрида қувғинга ва тазйикқа учраган, иш ҳақи олаолмаган, паспортларидан айрилган қозоғистонлик 15 киши Сароғочга келиб, шу ерлик ўтказиб қўювчиларнинг <<қўмағи>>да чегарадан ўтиб олишганини эшитдик. Назаримизда, расмийларнинг мигрантларнинг уйларига қайтишни ҳужжатлаштириши қийин бўлаётгани ҳам меҳнат муҳожирларининг бу хил норасмийлар қўмағидан кўпроқ фойдаланишларига сабаб бўлмоқда. Худди шу хил воқеалар туфайли миграция полицияси ходимлари ҳар бир мигрантга потенциал жиноятчидай қарашади...

БОЖХОНАЛАРДАГИ ТАФТИШЛАР...

Яна бир тенденция - меҳнат муҳожирларидан айримлари божхона постидан ўтаётганларида, расмийлар пуллари олиб қўйишларидан кўрқиб, бир қисмини декларацияга киритишмайди. Буни сезиб қолган расмийлар тинтув ўтказиб топиб олишади ва гоҳида расмий, кўпинча норасмий равишда <<штраф>>га тортишади. Масалан, Қашқадарёнинг Қамаш туманидан бўлган, Россияда (ўз оиласи билан) ишлаб пуллари болаларига бериб кетиш учун келаётган К. Ж., Сароғочдаги поезд бекатида тинтувга учраган ва уч минг доллари олиб қўйилган. Сароғоч туман фуқаролик судида маҳкамага тортишга ҳаракат қилишаётганини, шу ерлик бир киши (маблағ эвазига) қутқаришга сўз бериб, ҳаракат бошлаганини биланман. Унинг кейинги тақдири номаълум. Ўзбекистоннинг Навоий постида қозоғистонга ёнидаги олти минг доллардан уч мингга декларация ёзган, қолганини яшириб ўтказмоқчи бўлган. Натижада расмий ва ноарсмий <<штраф>> тўлашга мажбур бўлган.

Кейинги пайтларда ўзбек мардикорларига паст назар билан қараш янада авж олди. Қузатувчилар бунини 2010 йил июнида Жанубий Қирғизистонда бўлиб ўтган фожиалар билан боғламоқдалар...

Н. ЖУМАН

(Давоми келгуси сонларда)

ҚАЛБ АМРИГА БЎЙСУНГАН ШОИР..

Биз “Туркистон тонги”нинг 7-сонида босилган биринчи мақоламиз (“Шеърят бонг урганда...”)да ХХ асрнинг бошларидаги жараёнлар, хусусан, Аваз ўтар, Ҳамза, Абдулла Авлоний каби шоирлар ижодида ҳаёт ҳақиқати қай даражада акс этгани тўғрисида қалам сурган эдик. 20 йиллардан кейин ҳаёт таомиллари ҳам, кишилар руҳияти ва бинобарин ижодкорлар маънавиятида ҳам муҳим ўзгаришлар юз берди...

1917 -18 йиллардаёқ бошқа партияларга йўл бермай бир партиялик тизимни ўрната бошлаган В. Лениннинг ўзи ва собиқ сафдошлари, келажакда социализм қуришга ҳалақит бериши мумкин бўлган Колчак ва Деникинлар бошқарган армияларгагина эмас, зиёлиларга ҳам турли ҳужумлар уюштиришди. Масалан, Шўро ҳукумати қурилгандан кейинги сиёсий мажлислардан бирида жазо отрядининг бошида турган Ф. Дзержинский ҳайъатда ўтирган В. Ленинга бир рўйхат топширади. Бу рўйхатда жуда кўплаб рус зиёлиларнинг исм-фамилиялари ёзилган эди. Ленин ўзи таниган ва афтидан бўлғиси душманлар деб билган юзлаб одамларнинг фамилиялари қошига +(хоч) белгисини қўйиб чиқади. ЧК бошлиғи эса шу кунни + белгиси қўйилганларнинг ҳаммасини (Ленин уларни ўлимга ҳукм қилганига ишониб) оттириб юборади. Бу хил қатоғонларнинг энг катталари бизнинг Туркистонда бўлди. Маълумки, Боймирза Ҳайит айтганидек: “Большевиклар 1917 йил ноябрида Тошкент шаҳрида Совет ҳокимияти режимини эълон этганидан сўнг, Туркистон миллий зиёлилари ва Русияга қарши бўлган барча иш одамлари Қўқон шаҳрида тўпландилар. 1917 йил декабрида Туркистон миллий мухторият ҳукуматини қурдилар. Бу мухторият Туркистоннинг туркистонликлар томонидан идора қилинишига асосланган эди... Аммо большевиклар бунга йўл қўймадилар”. Ўзлари Маркази Осиё халқларига уларистаган пайтда “ажралиб чиқишларингиз мумкин”, деб айта туриб, Туркистон мухториятини арман дашноқлари ва ўрис аскарлари қўли билан яқсон қилишди.

Ш. Шамаъдиевнинг “Фарғона водийсида фуқаролар уруши тарихига оид очерклар” китобида ҳам айтилганидек (Т., 1961. 54—60 б.) уч кун давомида Қўқон ўт ичида қолди... Биргина Қўқоннинг ўзида 10000 дан ортиқ одам ўлдирилди. Қирғин шу билан тугагани йўқ. 1918 йилнинг биринчи ярмида Марғилонда 4500 одам ўлдирилди. Шу жараёнда 180 қишлоққа ўт қўйилди. Минглаб оилалар хонавайрон бўлиб, бошпанасиз қолдилар... Туркистон ҳудудида ўнлаб шаҳарлар, юзлаб қишлоқлар вайрон этилди. Уйлари кўйдирилган, яқин қариндош-уруғлари қириб ташланган одамларнинг қайғуси на факат заминга, балки осмонга ҳам сиғмасди. Шу хил воқеалардан кейин ватанпарвар ва фидоий йигитлар тоғу тошларга чиқиб,

Мадаминбек, Эргаш, Омон палвон сингари лашкарбошилар қанотида миллий озодлик ҳаракатини бошладилар. Кўп фуқаролар Туркистон ҳудудини тарк этиб, Афғонистон, Туркияга ёки Арабистон ҳудудларига кетишди.

Шўро ҳукумати ҳаётда бўлиб ўтган бу ошқора ва яширин қирғинларни халқ кўзидан яширишга интилди. Худди ўтган асрнинг 70-80 йилларида СССР ҳукумати ўз юрти учун курашган афғон мужоҳидларини «душман» деб атаганидай, ўз юртини қизил империядан ҳимоя қилишган бел боғлаганларни «босмачи» деб аташди ва асосий қисмини қирғин қилишди. Оғизда Туркистонга мустақиллик берамиз, деган ленинчи ва сталинчилар амалда ўзига қарши барча кучларни “ҳоким синф вақиллари”, “миллатчилар” номи билан атаб туркий халқларга қарши шафқатсиз кураш очдилар. Коллективлаштириш, колхозлаштириш даврида ҳам фожиалар кўп бўлди. Колхозлаштириш баҳонасида, асосан чорвадорлик билан шўғулланиб юрган қозоқ туркийларидан бир ярим миллиони, сунъий очарчиликдан қаза топди... Бой ҳамда ўрта ҳол фуқаролардан минглаб кишилар қулоқ қилинди. Қулоқ қилинганлардан аксарияти муҳтожлик ва оғир шароитларда ҳалок бўлишди. Туркистон ҳудудида кураш олиб борган миллий озодлик ҳаракати енгилгандан кейин зиёлилар турли яширин уюшмалар, гуруҳлар ташқил этиб, қулликдан чиқиш, халқни озод ва дорилмомон ҳаётга эриштириш ҳақида бош қотира бошладилар. ХХ аср бошларидаёқ шаклланган, халқни маърифат орқали озодликка эриштириш ғояси билан қуроланган жадидлар ҳаракати ҳам ўз йўлида ривожлана борди. Адабиётда ғоявий-бадийий уйғунликка эришиш, адабиёт орқали ҳаётни тадқиқ этиш, кишиларни марифат орқали озодлик курашига ундайдиган «Чиғатой гурунги»га ўхшаш уюшмалар фаол иш олиб борди. Чўлпон, ўзи ҳам аъзо бўлган бу хил уюшмалардан бири ҳақида гапириб:

*Ўн олти мартаба тўпландик бизлар,
тутқун оталарнинг эркин авлоди..*

*Пўлатдек пишиқлик, матонат берди,
темир кишанларингиз даҳшатли ёди ...*

*Бизнинг асабимиз неча минг йиллар,
кишанлар остида шу қадар пишиди,*

*ки, шунча оғирлик остида асло,
шошмадик, душманлар қайрон қолишди, —*

дейдики, бу мисралар қизил империя босқинидан кейин ҳам уларга қарши фаолият олиб борган гуруҳлар мавжуд бўлганлигидан гувоҳлик беради. Худди шу хил воқеълик виждонли ва имонли шоирлар ижодига таъсир қилмай қолмасди. Чўлпоннинг қатор шеърларида қулликка қарши кескин кураш руҳи ҳукмрон. У ўз шеърлятида

кечаю кундуз юрт озодлигини ўйлайдиган, бу йўлда тинмайдиган фаол инсон сифатида намоён бўлади. Шоир «Юпанмоқ истаги»да ўзини қандай юпатишни ҳам билмаган, юрагида олов ёнган киши сифатида намоён бўлса, «Қўзғалиш»да қулликка кўниқолмайдиган, эл фарзандларининг ҳақоратланишига чидайолмайдиган киши сифатида кўринади. У «ўша»ларга нафрат билдириб, «кўзларингни заҳарлатиб ўйнатма, кишанларинг занг босган» деб умид билан сўзлайди: «Эй, сен мени қул ўрнида ишлатувчи афанди, титра, қўрқим боғлиқ қулинг бош кўтарди, куч энди», деб мардона оҳангда гапиради. Бу оҳанг, бу руҳ киши дилида ғурур ва ишонч уйғотади, кўнглидаги истиқлол туйғусини йўргаклайди. «Халқ» худди шу хил истакнинг ҳосиласи ўлароқ майдонга чиққан шеърдир. Бу шеърда элнинг озодликка эришиш программаси, таъбир жоиз бўлса шеъринг дастури чизиб берилади. Қарангки, шеърнинг дастлабки олти мисрасида халқнинг қудратига шеъринг характеристика берилади. Ҳаммага машҳур бу мисраларда халқнинг кучи ҳақида гап кетган-да, унинг қудрати, денгизлардан ҳам зўр, у исён, деб таърифланади. Кейинги олти мисрада эса халқнинг истаги-орзуси тўғрисида гапирилиб, «Халқ истаги, озод бўлсин бу ўлка, кетсин унинг бошидаги қўланка», дейилади. Сўнг эса, “Қучоқ очиб халқ ичига борайлик, бутун кучни халқ ичидан олайлик”, деган фикр илгари сурилади. «Халқ» туркий ўзбекка озодлик йўлини кўрсатиб берувчи ўзига хос содда шеъринг дастурдир. Бу шундай дастурки, ўқувчига ҳам ақл, ҳам руҳ беради, унинг ҳиссиётини тарбиялайди, озодликка чиқиш йўлини кўрсатади. Шуниси билан ҳам бу асар замонавий маъно касб этади.

Чўлпоннинг кўплаб, Боту, ва ёш Ойбекнинг айрим шеърларида биз, фожиалар тасвирини кўрамиз. Даҳшатли фожиалар юз берган йилларнинг даҳшатли кўринишлари Чўлпоннинг «Бузилган ўлкага» шеърда ҳаққоний ифодаланган.

*От минганда кушлар каби учғувчи,
эркин-эркин ҳаволарни кучғувчи,*

*от чопганда учар қушни тутувчи,
учар қушдай ёш йигитлар қаерда?
тоғэгаси — сор бургутлар қаерда?*

—(1921 йил).
Шеърда шундай муҳит тасвирланганки, унда сувлар ҳам кўз ёшлар каби оқади. Кўм-кўк ўтлоқлар, майсазорлар устида пода ҳам, йилқи ҳам йўқ, ўтлар, майсалар янчилган. Қўй маъраши ўрнига йиғи овози эшитилади. «Туморчалар, ҳамойиллар тақинган, далаларда лола барги ёпинган», «гўзал қизлар, ёш келинлар қаерда?!» «Қуш каби учғувчи», «учар қушни тутувчи» йигитлар қани, деб савол беради шоир... Бу саволлар остида халқ ғамигина эмас, озодлик ва эркинликка чексиз ишонч ҳам

ётибди.

Ижоди Чўлпоннинг кучли таъсирида бошланган ёш Ойбекнинг «Чолғу товуши», «Фарғона оқшоми», «Айрилиқ ва дарвиш» сарлавҳали шеърларида ҳам муҳит тасвири бор. Биринчи шеърда 20-йиллар муҳити қоп-қоронғи ўрмонзорга ўхшатилади: “ўрмонзорнинг оғочлари унсиздек, маъюс бўлиб қайғуланиб турарди», дейди шоир. Бу шундай муҳитки, ундан «хуш товушли қушчалар» (яъни яхши ниятли зотлар) кетиб қолишган. «Фарғона оқшоми» шеърда ҳам, худди «Бузилган ўлкага» (Чўлпон) шеърдаги каби муҳитнинг аҳволи хароб ва афтодалиги акс эттирилади. Шоир чизган манзарада тоғлар унсиз, кенг боғлар бўм-бўш, харобалар, вайроналар кўзга ташланади. Бу ҳолни кўрган лирик қаҳрамон ғамгин: у «ичдан сирли йиғлайди». Юқорида саналган учинчи шеърдаги муҳит тасвири янада фожиали. Кўкларнинг гуллари... тез сўлмиш, нашъали боғчалар хазонга тўлмиш. Чўлпон ва Ойбек шеърларидаги тасвирлар моҳият-эътибори билан 20-йиллардаги Туркистон ҳаётини тўғри ифодалайди.

Чўлпон, Боту, Ойбек шеърларида маълум яқинликлар бўлса-да уларнинг ижод йўллари, таржимаи ҳоллари каби ранг-баранг. Ботунинг таржимаи ҳоли, турмуш тарзи, тор маънодаги ўсган муҳити Чўлпондан ўзгача эди. Қарол — тўқувчи оиласида камолга етиб шўро мактаби, саккиз ойлик муаллимлар курсини битирган, комсомол фаоли бўлиб, турли комиссияларда ишлаган Боту рус қизига ўйланади. 1927 йилда эса, аввал Масковдаги рабфакда, сўнг Масков давлат дорилфунунининг иктисод факультетида ўқийди. Шўро тарғиботи ва марксча-ленинча «илм»ларни обдан ўрганади. Унинг таржимаи ҳолидаги бу белгилар озми-кўпми ижодига ҳам таъсир қила бошлайди. Боту шўро тарғиботи таъсирида миллий озодлик курашчиларини йиғлоқи — пессомистлар, деб айта бошлайди. Аста-секинлик билан большевойлар сафига ўтиб олади. Кейинчалик Ботунинг лирик қаҳрамони Ватан учун чўлпонона фидо бўлиш шарт эмас, деган кайфиятда, аммо нима қилпш кераклигини ўзи ҳам билмаган бир киши сифатида намоён бўлади. Истиқлол йўли учун курашувчи куч йўқ, деган ҳулосага ҳам келади:

*Уч-уч деманг учолмайман,
Кўкда эркин қучолмайман.
Душман кучин сиқолмайман,
Якка ўзим кир тузимни йиқолмайман, —*

деб очик эътироф этади. Боту кўпроқ ақл амрига бўйсунди ва ўзи “кир тузим” деб атаган жамиятга хизмат қила бошлайди. Чўлпон бутунлай қалб амрига бўйсунган ватанпарвар ва халқпарвар шоир сифатида намоён бўлади. Аммо Боту ва Ойбекнинг «улғайган» қаҳрамонлари ҳеч нимани ўйламайдиган роботлар эмас. Улар ҳам ўзларича йўл излашади, она юртни ўзгача муҳаббат билан севишади, унинг равнақи ҳақида бош қотиришади...

(давоми 7 бетда)

ҚАЛБ АМРИГА БЎЙСУНГАН ШОИР...

Ойбек 20-йиллар бошида миллат фидойларининг фаолиятлари, орзу-ўйлари, билан оз бўлса-да таниш эди, уларга хайрихоҳлик билан қарарди. Жумладан, «Айрилиқ ва дарвиш» шеъри ҳар қандай қаршиликларга қарамасдан, муҳитга бўйсунмаган: гуллари сўлган, боғчалари хазонга юз тутган, қуёши сўнган дарвишлар ҳақида ёзади:

Дарвешнинг кўзлари қонли ёш сочар,

Руҳи ҳеч кулмайдир... доим нолакор.

Бу мисралар айнан Чўлпонга нисбатан айтилгандай туюлади. Зеро ўша пайтлари ҳақиқатан ҳам Чўлпон қаҳрамони кўздан қонли ёшлар оқаётган, асосан олган-да, нолакор оҳангларда куйлаётган эди. Ойбекнинг Чўлпон типига миллий шоирларга муҳаббати, самимияти «Булоқ» шеърида ҳам сезилади. Бу асарда Булоқнинг сифатлари,

унинг тошқинлиги, шошқинлиги, тошлар билан кураша олиши айтилиб: «Тўлқинли сенда исён, тошурсан телба ҳар ён» дейилади. Бу ерда «телба» ижобий маънода, дарвешлик, бўйсунмаслик маъносига ишлатилади. Шоирнинг Булоққа муҳаббати — зўрлиги охиригисатрларда кўпроқ, аён бўлади:

Шеърингга тўёлмадим,

Кўксингда яшолмадим.

Сен тошиб йўлга тушдинг,

Мен ғариб боролмадим.

Шоир гарчи очиқ айтмаган бўлса-да, Булоқ аниқ бир кишига (Чўлпонга) бағишланганлиги сезилиб турибди. Ойбек қаҳрамони ўзини ғариб, ожиз сезяпти, сенинг йўлинг тўғри, эдию, «изингдан боролмадим», доб нола чекапти. Бинобарин, Ойбек дастлабки

шеърлари билан миллийлик томонда турди, халқ озодлиги ғоясини қўллаб-қувватлади. Аммо кейинчалик Шўро университетининг имжтимоий фанлар факультетида таълим олди. Бу жараёнда охири-оқибат тиллар на миллатлар бирлашиб кетишини «илмий» асослаб берган марксча-ленинча асарларни ўрганди. Ҳаёт оқими, тарғибот ва ташвиқот, шўро ҳукуматининг гоҳ бевосита, гоҳ билвосита таъсири остида миллий йўлдан синфий йўлга ўтди. Чўлпон эса шоирона қалб эгаси: ўзига кимдир дўст, кимдир душман бўлишини ҳам ҳисобга олмасдан, кўнглидан кечган ҳар бир туйғуни, у ҳукуматга ёқади ёки ёқмайди, деб ўйламасдан, курашчанлигини намоиш этди... Одамзодни авторитар тизимда, жоҳил ва бадбин одамлар раҳбарлигида яшашга мажбур қилишмаса, унга эркинлик берилса, жамият ҳам, инсон ҳам тез ривожланарди. Афсуски, қадим туронда кўпчилик ҳолларда ҳокимият

шу хил жоҳиллар қўлида қолиб, улар ўзларининг авторитар тизимларини ўрнатиб халқнинг бемалол кун кўришига, озод ва эркин яшашига, мамлакатнинг ривожланишига йўл беришмаган. Деярли барча асрларда шундай бўлган. Чўлпон ўзига хос алам билан, тарих китобларида «бош кесар хонларнинг таърифи» кўплигини айтгани бежиз эмас. Аммо тарихда бу хонлардан яхши ном қолмади, Чўлпон ва у сингари халқига фидойиларча хизмат қилиб, унинг озодлиги ва ҳурлиги йўлида курашиб, етук асарлар ижод қилганларнинг номи эса эзгулик мисол порлаб турибди.

Ботир НОРБОЙ.

Филология фанлари доктори.

Таҳририят изоҳи: мақола тил ва адабиёт ўқитувчиларига қўшимча адабиёт сифатида чоп этилмоқда.

Туркий бирлигиимизни куйлаган шоир...

Ҳозир хоҳлаган бир ўзбекка «Сени миллатинг турк» десангиз у албатта сизни ақлдан озган кишига чиқариши турган гап. Чунки совет даврида ва ундан кейинги йилларда бизнинг миллатимиз аслида турклиги, ўзбеклар ўша турк миллатининг бир бўлаги эканлиги ҳақида халққа тушинтирилмади. Бундай ғоя ўқув дасрсликларида киритилмади.

Миллат қачон миллат сифатида шаклланади? Қачонки ўз ўтмиш тарихини билса, ижтимоий, маънавий, руҳий томондан эркин бўлса! Ватанининг манфаатини ўз шахсий манфаатидан устун қўя олиш даражасига етсагина буюк ва муқаддас миллат бўлиб шаклланиши муқаррар...

Кўлимда Меҳмед Юрдакулнинг «Эй, Турк уйғон» номи остида «Ёзувчи» нашриёти томонидан 1997-йили чоп этилган китоби турибди. Бу китобни менга ёзувчи Мамадали Маҳмудов совға қилиб берар эканлар, «Ўзбекистонлик виждонли журналист Носир Зокирга» деб дастхат ҳам ёзиб берган эдилар. Бундай илиқ сўзлар учун у кишидан бир умр миннатдорман.

Усмонлилар империяси ва Мустафо Ота Турк тузган мустақил Туркияда 1889–1944 йиллар давомида яшаб ўтган шоир, ўз миллатини зулмдан озод қилиш учун қатта-қатта амаллардан ҳам воз кечади. Зеро у қатта маош эвазига солиқ қўмитасида фаолият олиб бораётган эди. Шу билан бирга депутатлик мандатига ҳам эга эди. Бироқ ўз мақсади йўлида барча-барчасидан воз кечди. Зотан шоирликнинг моҳияти шудур. Ўйлаб кўринг, кейинги йигирма йил ичида бирор шахс, у ким бўлишидан қатъий назар ўз миллатининг манфаатлари йўлида эгаллаб турган мартабасидан, даромад манбаидан воз кечдими?

Бир олимнинг, бир шоирнинг борми, у

Бу қакшаган, бузғун юртни кузатса?

Кутқарувчи бармоқлари билан шу

Чириётган яраларинг тузатса? –деб ёзган эди Юрдакул. Юрдакул Туркияга келган Ислом оламининг буюк олимларидан бири Шайх Жамолиддин Афғонийдан таълим олди. Айниқса, Афғонийнинг «Сизда ҳам қачонки ўзини севмаган, ўзидан кечган, фидокор кишилар етишиб чикса, ўшанда қора кунингиз оқ бўлажак, йиқилган ерингиздан туражаксиз» деган сўзлари шоирга куч ва илҳом бағишлаганди.

Юрдакул ҳам бошқа Турклар сингари Туркистонни ўз ота юрти деб биларди. У Туркистон халқларини ҳам уйғонишга чорлади. Унинг мана бу мисралари ҳали ҳам ўз қадрини йўқотмаган деб биламан:

Тур, олға бос! Маданият, шараф, шон

Ёш-қариси миллий руҳли элники!

Эски, Янги, хур ва масъуд Туркистон,

Бу Осие, бу истиқбол сеники!

Эй қардошлар, уйғонинг,

Шу туркликка беринг жон,

Қуш излагай уяни-

Туркларники бу Турон.

Юрдакулнинг китобидаги шеърларни ўқисангиз қалбингиз озодлик нурларига тўлади. Афсуски бу шеърларнинг барчасини ҳукмингизга ҳавола этишга имкониятимиз йўқ. Шунинг учун шоирнинг айрим шеърларидан наъмуналар ҳавола этиш билан чекланамиз.

Зеро мулкда адолат йўқ, йўқдир ҳуқуқ, хурият,

Аҳолига зулм кўпдир, алдоқчидир ҳуқумат;

Ҳар бурчакда темир қўлли истебдод,

Ҳар бурчакда қоплон тишли жаҳолат,

Ҳар бурчакда йўқсиллик, ўлим, даҳшат;

Ҳар бурчакда минг инграниш, минг фарёд!..

Адолатни ўйлаган бош эзилар, Тенглик дея суйлаган тил кесилар,

Хурият деб толпинган қалб-хондир.

Саройлари қассобхона, мактаблари фисқу фасод ўчоғи!

Ўрдалари маҳбусхона, масжидлари-айғоқ, жосус ётоғи...

Ватандошлар! Ҳаққимиздир, хур ва масъуд яшамок,

Нечун асир, мазлум, йўқсил бўлиб қолдик биз бу чоқ?

Бу миллатнинг ёзуғи не?.. Бу истебдод не демак?..

Бир ҳамият кўрсатмасак, Ватан кўлдан кетажак!..

Қонларимиз қуридимиз? Қўлларимиз чўлоқми?

Вазифамиз-хайвон каби юрмоқми?

Йўқ! Бу бўлмас! Фидойлик кўйлагини кияйлик,

Бор товуш-ла «Қомусимиз ёҳуд ўлим» деяйлик!

Хуриятнинг байроғини очайлик,

Золимларнинг қаршисига чикайлик,

Истебдодни тағ-тубидан йикайлик,

Бу йўлда ўз қонимизни сочайлик!

Бу шеърлар 1909-йили ёзилган. 1876-йили ноқонуний йўл билан ҳокимиятга келган султон Абдулҳамид иккинчи кўп золим бўлган. 1909-йилги ўзгаришдан кейин тахтдан туширилган; ўз халқига зулм қилган, юртни ярим мустахлақа холига келтирган султоннинг ўзи ҳам маҳбусликда ўлган. Ҳа, золимларнинг тақдири доимо шундай тугайди. Оллоҳ насиб этса кейинчалик Меҳмет Юрдакулнинг бошқа шеърларини ҳам ҳукмингизга ҳавола этиб борармиз

Носир Зокир

ТУРК ЕРЛАРИ

**Бу дунёнинг саҳролари
Бу дунёнинг адирлари
Боғлар босган маъволари
Турк ерлари, турк ерлари.**

**Оламнинг бор тоғи, кубро
Аждодимнинг алп эрлари.
Улар тиклаб турган само
Турк ерлари, турк ерлари.**

**Қора денгиз қора кўзим
Мулким -- Қирим, Сибирлари
Чексиз шимол дала тузим
Турк ерлари, турк ерлари.**

**Атилламан -- Одилхонман
Рум мулки, Рум қасрлари
Зар ёлли отда олганман
Турк ерлари, турк ерлари.**

**Қаранг қайда сурмоқда от
Йўлбарсдайин Бобурлари.
Мен, дер, хоки яйраб бот бот
Турк ерлари, турк ерлари.**

**Култегинман қалбим байроқ
Пойимда Чин ботирлари
Қуёш бўлса қайда чироқ
Турк ерлари, турк ерлари.**

**Қуролимнинг қини осмон,
Чакмоқлардир шамширлари.
Оллоҳ гувоҳ ярим жаҳон
Турк ерлари, турк ерлари.**

**Қалблар тагин хурлашади
Фақат Тангридир пирлари.
Туркистонга бирлашади
Турк ерлари, турк ерлари.**

2011

Юсуф-Бек.

ҚОЗОҒИСТОНДА ЎЗБЕК ТЕРИМЧИЛАРИ

Жанубий Қозоғистоннинг биргина Мактаорол туманига мингдан ортиқ ўзбекистонлик теримчи келган.

Бу ҳақда Озодликка, шу туманда яшайдиган кариндошларини кўргани борган жиззахлик Ҳасанбой гапириб берди:

- Мен улар билан гаплашдим. Ўзбекистонда ҳам пахта борку, нега ўз жойларингдан термайсизлар, деб сўрасам, бизда ер кам, кейин теримга жуда кам пул беришади, ўшани ҳам тўлиқ ололмайсиз, дейишди. Улар асосан водийликлар экан,- дейди Ҳасанбой.

Унинг айтишича, у меҳмонликка борган қишлоқда 300дан ортиқ ўзбекистонлик теримчи бор.

Мактаорол туманидаги хусусий ер эгаларидан бири, 10 гектар ерда пахтакорлик қилаётган Абдурахмоннинг айтишича, у собиқ иттифоқ даврида Жиззахнинг Фориш туманидан кўчиб келган. Абдурахмон ўзбекистонлик теримчилардан жуда хурсанд эканлигини айтди:

- Масалан, менинг 10 гектар ерим бўлса, теримга ўнта ёрдамчи оламан. Улар ўзбекистонлик, ҳар йили келадиган одамлар. Ана шу ўн одам 10 гектарни айланиб теришаверади. Ҳар бир килограмм пахтага 15 тангадан пул тўлайман. Бу 10 АҚШ центи бўлади, яъни ўзбек сўмида 300 сўмдан кўп. Пахта ҳам яхши теримчилар ҳам яхши. Ҳар бир теримчи кунига 80-100 килограммдан пахта тирапти,- дейди Абдурахмон.

Ер эгасига кўра, ўзбекистонлик теримчиларнинг еб-ичиши, ётар жойи ҳаммаси унинг зиммасида:

- Ана шу ўн одамни ўз уйимга жойлаштирганман. Биз нима есак улар шу нарсани ейди. Ўзимиздан кам кўрмаймиз. Пулини нақд килограммига қараб тўлайман,-

Мусулмон севгиси

Пайгамбаримиз Мухаммад алайҳиссаломнинг қилган газотларидан бири тугагач, бир мусулмон хотин ярадорларни излаб топмоқчи бўлди: ўликлар орасига кирди. У ён-бу ённи излар чоғда “Оҳ... сув!...” деган бир товуш эшитди. Бир ярадор мусулмоннинг сувдонини кўрди.

Озроқ сув топиб шу ярадорнинг олдига келди. Бошини астагина кўтариб, сувни ичтирмақчи бўлди. Ярадор мусулмон дудогини сувга етқузар чоғда бошқа ёқдан “Оҳ... сув!...” деган ўзга бир товуш келди. Ярадор сув келтирган хотинга дедики:

- Бу сувни менадан бурун шу товуш эгасига элиб бер. Бир йўлдошим яраланиб сувсаб ётар экан, мен ичолмайман.

Хотин сувни иккинчи ярадорга олиб борди. У ҳам сувни ичайин деб турган чоғида “Оҳ... сув!...” деган яна бир товуш эшитди, хотинга дедики:

- Шу йўлдошим сувсиз экан, мен ичолмайман, бер сувингни шунга.

Хотин сувни учинчи ярадорга етказди. У сувни ичаётганда биринчи ярадорнинг “Оҳ... йўлдим... сувсизликдан” деган товуши келди. Бу ҳам хотинга:

- Сувингни менадан бурун шу товуш эгасига бер! – деди ва ўзи ичмади.

Хотин яна қайтиб биринчи ярадорнинг олдига келса, бечоранинг ўлиб ётганини кўрди. Иккинчи ярадорнинг олдига борди, у ҳам ўлиб ётган экан. Учинчи ярадор ҳам сувсизликдан ўлиб қолмасин дея югуриб кетди:

- Эй, воҳ!.. Бу ҳам ўлиб қолибди! – деб сувни тўқди.

Мусулмонларнинг ўлим чоғида ҳам бир-бирларини қанчалик севишларини ўйлаб кўз ёш қилди.

Абдурауф Фитрат
“Ўқи” китоби, Боку, 1917 йил

дейди Абдурахмон.

Унинг айтишича, Қозоғистонга келган теримчиларни полиция рўйхатидан ўтказиш, уларни божхонадан кутиб олиб, кузатиб кўйиш ҳам ер эгаларининг зиммасида.

- Ўзбекистонликлар чегардан ўтганидан кейин бир ойлик рухсат берилади. Бир ойдан сўнг кетамиз дейишса, ёки уйдагиларни соғиндим, бориб келай дейишса, пулларини бериб ўзимиз кузатиб кўямиз,- дейди Абдурахмон.

Сухбат асносида қозоғистонлик ер эгасидан “нега сизларда терим учун нарх Ўзбекистонга нисбатан икки баравар қиммат, бу ўзини оқлайдими, деб сўрадик:

- Биз яхши даромад оляпмизки, уйлар соляпмиз, мошиналар оляпмиз. Бизнинг ерларимиз хусусий. Хоҳлаган экинимизни экамиз, лекин пахтани кўпроқ экамиз, чунки яхши фойда оламиз. Давлат бизни арзон нархдаги ёнилғи ва минерал ўғитлар билан таъминлайди. Ҳар йили давлат бизга субсидия беради. Масалан, бу йил ҳар гектар ер учун 12 минг тангадан (80 АҚШ доллари) субсидия берди. Пахтаимизни эса фирмаларга аукционда сотамиз.

Биз Жиззах вилояти билан кўшнимиз. Ўзбекистонлик фермерлар билан гаплашиб тураман, улар пахта режасини бажарган тақдирда ҳам кўп пайтлари давлатдан қарздор бўлиб қолишаркан. Мен эса бунга ҳайрон қоламан,- дейди қозоғистонлик ер эгаси Абдурахмон.

Садриддин Ашур

Туркий халқларнинг бугуни, эртаси ва ягона Туркистон ғояси

парчалангандан кейин Афғонистон ҳудудида қолиб кетишганми ёки кейинчалик кўчиб келишганми ва ё бошқа сабаблар биланми?” деяпти

Иноятулла Шахроний: Укажон, Афғонистон Туркистоннинг энг қадимий марказларидан бири. У ерда турклар қадим-қадимлардан яшашади. Кейин кўчиб келганлар йўқ. Амир Тимур келган пайтда Афғонистонда турклар ва мўғуллар ҳукмронлик қилишарди. Амир Тимур 700-800 йил олдин эди, Афғонистонда икки минг йил олдин ҳам турклар ҳукмронлик қилишган. Кўшонийлар эдилар, Тегинлар эдилар, Кобул Шохлар эдилар, Гурийлар эдилар, Ғазнавийлар эдилар,..Афғонистон турклар тамаддуни марказларидан бири бўлади. Амир Тимурнинг ҳам авлодлари бор. Хиротда. Чунки у ерда 100 йил ҳукмронлик қилишган, ўша ерда хешу қавмлари бор.

Би-би-си: Фирдавс яна, “Бобомиз Захириддин Мухаммад Бобурни бошқалар мўғул ва мўғуллар сулоласидан деб аташади. Бунга етарлича сабаблар борми? Мактаб ва институтда, китобларда ҳам Бобур мўғул эмас, ўзбек бўлган деб ёзилган-ку. Бошқалар уни нега мўғул деб аташади”, деб қизиққан

Иноятулла Шахроний: Мен буни қомилан биламан. Ўзбекистонга ҳам, Ҳиндистонга ҳам борганимда, баёни бериб, буни рад қилдим. Бобур турк, Барлос қавмидан, Амир Тимур авлоди. Афғонистонда туркларнинг нуфусини пасайтириш учун агайдан уни мўғул, деб аташади. Бу ноҳақ. Бу гаплар нотўғри. Сўзсиз, мўғуллар билан қони кўшилган. Аммо отаси турк, ҳамма хешу қавмлари турк. Тоифаси турк. Амир Тимур ўзи турк.

Би-би-си: Фирдавс энг сўнггида, “Ҳозирда Афғонистонда яшаётган ўзбекларнинг таълим олиш, сиёсатда тутган ўринлари, иқтисод ва бошқа соҳалардаги ахволлари ҳақида нима биласиз? Уларнинг ҳозирги ахволлари оддийгинами ёки қанчалик ёмон”, деб сўраган

Иноятулла Шахроний: Турклар қадим-қадимдан иқтисодда яхши бўлиб келишган. Захматқашлар. Гилямдўзликлари бор, қоракўл, зироатлари бор, булар яхши. Аммо ўтган икки асрдан буён ҳукумат томонидан ўзбекларга ҳеч бир ёрдам берилгани йўқ. Уларнинг таълим олишларига кўмак берилгани йўқ. Ўзбекларнинг орасида иқтисодчимиз йўқ, буюк, буюк олимларимиз йўқ, хорихда ўқийдиганлар жуда оз. Биз Афғонистонда кўп махрумийатлар кўрганмиз, лекин шунга қарамай, ҳаммамиз Афғонистонни яхши кўраммиз.

Би-би-си: Сухбатимиз якунида яна Буюк Британиядан Тимурнинг саволларига қайтсак. У киши, менимча, федерализмга оид мақолангиздан келиб чиқиб, “Афғонистон келажакда федерализм ёки парчаланганини кўрасизми”, деб сўраган

Би-би-си: Паштунлар етакчилик қилувчи ҳукумат қудратда экан, улар федерализм ғоясини қабул қилишмайди. Чунки Туркистон кўп бой мамлакат. Вилоятлари бор, ҳамма нарсаси бор. Вақтики федерализм бўлса, улар ўзларининг ҳуқуқларини ололадилар. Ва бошқалар очроқ қолишади. Аммо паштунларда сарзамин йўқки, қишлоқ хўжалиги билан шуғулланишса, тижорат қилишса, баъзи нарсалари йўқ... Икки ярим асрдан буён ҳокимият уларнинг қўлларида, уни осонлик билан бериб қўйишни исташмайди. Вақтики федерализм бўлса, тенглик бўлади, адолат бўлади ва шахсий манфаатлар ўртадан кетади. Шунинг учун ҳам улар федерализм ғоясини қабул қилишмайди.

Би-би-си: Аммо аҳолисининг миллий келиб чиқишига қараб, келажакда Афғонистоннинг парчалангани кетиши эҳтимоли қанчалик?

Иноятулла Шахроний: Афғонистоннинг шимол ва жанубга ажралиб кетиши эҳтимоли бор. Агар паштунлар Покистонга қўшилишни исташса ёки мустақил бўлгудек бўлишса, шундай бўлиши мумкин. Аммо бунинг эҳтимоли жудаям кам. Афғонистон шу ҳолатда қолади. Вазият эса, аввалгисидан ҳам ёмонроқ бўлади, деб кўркаман. Урушлар кўп бўлади. Ва ёрдам бериши учун дунёга ҳам имкон бермайди...

(сухбат қискартириб босилди)

ҚАНГЛИЛАР КИМЛАР ЭДИ?

Марказий Осиё мамлакатлари худудида ташкил топган қадимий давлатлардан бири Қанглилар давлатидир. Қанглилар Марказий Осиёда антик даврнинг ўрталарида вужудга келган илк маҳаллий туркийзабон қатламни ташкил қилган. Сирдарё соҳилларида икки тилга (эрон ва турк) мансуб ва ўзига хос (ўтроқ дехкончилик ва чорвачилик) маданиятига эга бўлган этнослар яшаган ва бир-бирлари билан яқин иқтисодий ва маданий алоқада бўлиб келган. Сирдарёнинг ўрта оқимида, Зарафшон воҳасида дехкончилик, хунармандчилик ва савдо-сотик билан шуғулланиб келган сўғдийлар, ўтроқлашиб қолган сакларнинг маданияти яъни туб ерли аҳоли маданияти шу худудларга келиб ўрнашган чорвадор кўчманчи халқлар маданияти билан аралашиб боради. Натижада бир-бири билан қоришиб кетиши туфайли ўзига хос маданият ҳосил бўлади.

Бинобарин, форсийзабон сўғдийлар билан Сирдарё соҳиллари ва Мовароуннахр минтақаларига, Хоразм ўлкасига келиб ўрнашган туркий этносларнинг қўшилиб, қоришиб кетишлари натижасида қанг давлати вужудга келади. Қанг давлатида туркийзабон этнослар устуворлик қилган. Фанда Милоддан олдинги IV-I асрларда Тангритоғнинг шимоли-шарқид

яшовчи уйсунларнинг баъзи гуруҳлари ва Шимолий Хитойда, Жанубий Сибирда ва Жўнғорияда жойлашган туркий қабилаларнинг айрим гуруҳлари ҳам Туркистон худудларига кўчиб келганлиги ҳақида фаразлар бор. Хуллас, бу давлат милоддан олдинги III асрларда Сирдарёнинг ўрта оқимида ташкил топган ва V аср ўрталаригача ўз ҳукмронлигини сақлаб келганлиги аниқ. Милодий I-II асрларда Туб ерли аҳоли билан кўчманчи қабилалар маданиятининг қўшилиши бугунга қадар ҳозирги Қозоғистон ва Ўзбекистон худудларидан топилган археологик ашёлар ҳам буни тасдиқлайди.

Археологлар бу маданиятни қангюй ёки қовунчи маданияти деб атаганлар. Ҳозиргача ҳам, Тошкентнинг шундоқ ёнида Қовунчи қишлоғи борлиги бежиз бўлмаса керак. Милодий I-II асрларда Қанг давлати жуда катта худудга (Зарафшон воҳаси, Қашқадарёнинг юқори оқимлари, Хоразм, Орол денгизининг жанубий, жануби-шарқий ва шимолидаги чўлларида то Ўрол тоғолди митнақаларигача) эгалик қилар эдилар. Аммо Қанг давлатининг асосий худуди Сирдарёнинг ўрта оқимлари ва унга туташ бўлган Шош воҳаси, ҳозирги Қозоғистоннинг жануби-шарқий қисмидаги Чимкент ва Тулкибос худудлари бўлган.

Қанг давлатининг асосий халқи қанғарлар шу даврларда Мовароуннахр ва Хоразм худудларига бориб ўрнашган. Кейинги асрларда (милодий II-IV) ҳам Ўрта Осиёнинг Марказий вилоятларига Жанубий Сибирдан, Жўнғориядан, Шарқий Туркистондан айрим қабилалар келиб жойлашганлар. Қанғар этноси Марказий Осиёда, жумладан, Мовароуннахрда илк антик даврларда яшаган бактрияликлар, саклар, тохорлар, сўғдийлар моддий ва маънавий маданиятнинг ворислари бўлганлар. Шунинг учун бўлса керак, қанғарлар маданиятининг кўп жиҳатлари Мовароуннахр аҳолисининг антик давридаги маданиятига ўхшаб кетади.

Айни шу даврларда Ўрта Осиёнинг водий воҳаларида яшовчи сўғдиёналиклар ва қанғарларнинг ташқи қиёфаларида Помир-Фарғона антропологик типи тўла шаклланиб бўлиши керак. Қангли уруғининг вакиллари бугунги Жанубий Қозоғистоннинг Манкент, Ўзбекистоннинг Жиззах, Хоразм худудларида яшаб келишмоқда. Бизнинг вилоятимизда қанглилар шарафига Келдибек ота қашонаси бунёд қилинган.

Муҳаммад САИД,
Профессор.

ҲАЗРАТ АЛИЙНИНГ СОВУТИ

Ҳазрат Алийнинг совутини ўғирлаб олган яҳудий воқеасини кўпчилигингиз эшитган чиқарсиз. Алий яҳудий билан бирга мусулмон қози олдида даъволашиб турдилар. Қози амирул-мўъминийндан нима даъвоси борлигини сўради. Ҳазрат Алий: «Мана бу совут меники, уни сотмаганман, ҳадя ҳам қилмаганман», деди. Қози Шурайх яҳудийдан: «Хўш, сен нима дейсан?», деб сўради. Яҳудий сурбетлик ва айёрлик билан: «Совут меники, амирул-мўъминийни ёлғончи деб билмайман», деб жавоб берди. Шурайх Алийдан: «Далил-исботингиз борми?», деб сўради. Алий: «Йўқ, ҳеч қандай далил-исботим йўқ», дейдилар. Шунда қози даъвогарда – яъни амирул-мўъминийн Алийда – етарли далил-исбот бўлмагани учун совутни яҳудийга ҳукм қилди! Яҳудий совутни кўтариб бораркан, ўзига ўзи сўзларди: «Амирул-мўъминийн менинг устимдан ўзининг қозисига шикоят қилса-ю, қози унинг зиёнига ҳукм чиқарса?! Аллоҳга қасамки, бу шак-шубҳасиз, пайғамбарлар ахлоқидир!». Кейин у Ҳазрат Алий ҳузурларга келиб: «Эй амирул-мўъминийн! Совут ҳақиқатан сизники эди, уни мен туянгиздан тушиб қолганида олгандим. Мен сизнинг олдингизда «Ла илаҳа иллаллоҳ, Муҳаммадун расулуллоҳ» деб гувоҳлик бераман», деди.

Ҳазрат Алий: «Исломига кирган бўлсанг, у энди менам сенга ҳадя бўлсин», деди. Қози: «Йўқ, меники, Миср хокими Амр ибн Оснинг ўғли Муҳаммаддан ўзиб кетган бир қибтий (Мисрнинг туб аҳолиси вакили) воқеасини ҳам кўпчилигингиз эшитган бўлсангиз керак. Ўшанда Амрнинг ўғли оддий бир қибтий волийнинг ўғлидан ўзиб кетганидан ғазабланиб, унинг бошига қалтак билан уради ва: «Ол, улуғзодалар қалтаги зарбини тотиб кўр!», дейди. Шундан сўнг ҳалиги қибтийнинг отаси адолат талаб қилиб, Мисрдан адолат ва тинчлик-омонлик воҳасига, Мадинаи Мунавварага, халифа Умар ибн Хаттоб ҳузурларига йўл олади. Воқеадан хабардор бўлган Умар розияллоху анху Миср волийси Амрни ўғли билан бирга зудлик билан Мадинага етиб келишга амр қиладилар. Сўнг қибтийга қасос ҳукмини чиқариб, унинг қўлига қалтак тутқазиб: «Ур улуғзодалар ўғлини!», дейдилар. Қибтий Муҳаммад ибн Амрнинг бошига урганидан сўнг Ҳазрат Умар унга: «Отасининг бошига ҳам тушир!», дейдилар. Қибтий: «Йўқ, эй амрал-мўъминийн, мен ўзимни урган кишини урдим, шу етади», дейди. Шунда амирул-мўъминийн: «Аллоҳга қасамки, агар ураман десанг, тўсмаган бўлардик. Чунки, бу отаси ҳоким бўлгани учунгина сени уришга

журъат қилган», дейдилар. Кейин Амрга юзланиб, мана бу машҳур сўзларини айтадилар: «Эй Амр, қачон сизлар одамларни кул қилиб олдингиз, оналари уларни озод тукқан эди-ку?!». Сизлар Салоҳуддин Айюбийнинг салибчиларга қарши қандай жанглар олиб борганини яхши биласиз. Бироқ, яна бир нарсани, Салоҳуддин Ҳитийн жангида салибчиларни мағлуб этган кезларида Исломининг энг ашаддий душманлари бўлмиш салибчиларга исломий ахлоқнинг амалий намунасини тақдим этганини, у ўзининг ашаддий душмани Ричард Шерюракнинг бетоб эканини, керакли дори-дармонлари йўқлигини эшитиб, уни даволаш учун ўзининг хос табибни ва бунинг учун зарур дори-дармонларни юборганини биласизми?! М у х а м м а д Ф о т и х Константинополни (Истамбулни) фатҳ қилиб, Аё София соборига кирган қуни мусулмон бўлмаганларга нисбатан исломий бағрикенглик намуналаридан яна бир гўзал намунани кўрсатиб, ундаги барча насронийларнинг жону молларига омонлик берганини, уларга ҳеч қандай азият етказмаганини биласизми?! Тарих ҳануз бу воқеа қаршида хурмат-эҳтиром билан бош эгади.

«Замондош» сайтидан
олинди

Ҳамкоримиз, шоиримиз Баҳодир Оташга ва барча яқинларига «Туркистон тонги», «Туркистан таңы» газеталари таҳририяти номидан Волидаи муҳтарамалари МАҲБУБА АЯ МУТАЛОВАнинг вафотлари муносабати билан чуқур таъзиямизни изҳор қиламиз.

ҚОЗОҚ ТИЛИНИ ЎРГАНАМИЗ

АДВОКАТ қорғаушы

АДИБ жазушы, шығармашы, қаламгер.

АДИБЛИК жазушылық, жазушылық мамандығы; **адиблик маҳорати** жазушылық шеберлігі

АДИП әдіп, киімнің етек-жеңіне, айналасына жиектеп салынған шүберек немесе басқа зат; **тўннинг адипи** шапанның әдіпі

АДИПЛАМОҚ әдіптеу, жиектеу.

АДИР төбе, дала

АДЛ әділдік, әділеттілік, туралық.

АДЛИЯ әділет; **адлия вазирлиги** әділет министрлігі.

АДО: **адо этмоқ** орындау, атқару; **адо қилмоқ** аяқтау, бітіру; **адоғи йўқ** шексіз.

АДОВАТ жаулық, дұшпандық, **АДОВАТЛИ** жау, дұшпан, қаскүнем.

АДОВАТЧИ қаскүнем, кекшіл

АДОЛАТ әділет, әділдік, туралық.

АДОЛАТЛИ әділ, әділетті, тура.

АДОЛАТЛИЛИК әділдік, әділеттілік.

АДОЛАТПАРВАР әділ, әділетті жақтаушы, турашыл.

АДОЛАТПАРВАРЛИК әділеттілік, әділдік, туралық; **адолатпарварлик билан** әділетті түрде.

АДОЛАТСИЗ әділетсіз; **адолатсиз уруш** әділетсіз соғыс

АДОЛАТСИЗЛИК әділетсіздік

АДРЕС адрес, мекен жай.

АЁВ 1. аяушылық. 2. аяу

АЁВСИЗ қатты, қатыгездікпен

АЁЗ аяз, суық; **аёзли** аязды, суық.

АЁЛ 1. әйел. 2. әйел, зайып.

АЁЛЛИК әйелдік; **аёллик фазилати** әйелдік қасиеті.

АЁЛМАНД үйлі-баранды, бала-шағалы, отбасылы.

АЁМАЖУЗ қыстың соңғы күндері.

АЁН аян, белгілі, ашық; **аён бұлмоқ** аян болу; **аён қилмоқ** білдіру; **аён этмоқ** жариялау, хабарландыру.

АЁҚ аяқ, ыдыс-аяқ.

АЖАБ оғаш, таң қаларлық.

АЖАБЛАНАРЛИ таң қаларлық, тамаша.

АЖАБЛАНИШ таңдану, ғажаптану.

АЖАБЛАНМОҚ таңдану, ғажаптану, таң қалу.

АЖАБЛАНТИРМОҚ таң қалдыру, таңдандыру.

АЖАБО ғажап, тамаша.

АЖАБСИНМОҚ таңдану, таң қалу.

АЖАБТОВУР әжептәуір.

АЖАЛ ажал, өлім, қаза.

АЖАЛЛИ ажалды, өлтіретін.

АЖАЛСИЗ ажалсыз, өлмейтін.

АЖАМ арабтардан басқа халықтар.

АЖДАР айдаһар, аждаһа.

АЖДАРҲО айдаһар, аждаһа.

АЖДОД ата-баба; **аждодлар мероси** аталар мұрасы.

АЖИБ тамаша, керемет, ғажап.

АЖИ-БУЖИ сызма-сызық; **ажи-бужи ёзув** сызма-сызық жазу.

АЖИН әжім, қатпар; **ажиндор** терең әжімді, қатпарлы.

АЖНАБИЙ шет елдік; **ажнабий мехмонлар** шет елдік қонақтар.

АЖОЙИБ ғажайып, ғажап, тамаша, керемет.

АЖОЙИБОТ таң қаларлық, ғажайып.

АЖОЙИБХОНА мұражай

АЖР қит. марапат, сыйлық.

Луғат муаллифи Долимжон. САЙФУЛЛАЕВ.

Латифалар

О дам хўрлар америкалик, француз ва ўзбек мардикорини тутиб олишди. Уларнинг каттаси ўлжаларни кўздан кечириар экан, шундай деди:

- Манави америкаликни тушликка еймиз. Французни кечки овқатга асраб қўямиз.
- Ўзбек мардикориничи-чи?.
- Уни қўйиб юборамиз.
- Нега?
- Кўрмаяпсанми, озгинлигини. Гирт суяк-ку!

—o—o—o—

Йигирма беш йилдан сўнг собиқ синфдошлар йиғилишди. Кексайиб қолган муаллима собиқ ўқувчиларига бирма-бир қараб чиқар экан, деди:

- Ойшахон, сен ёшлигингда адабиётга қизиқардинг. Сени тез-тез телевизор орқали кўриб тураман. Яхши актёр бўлибсан.
- Сен, Болтавой яхши олим бўлибсан. Мактабдаям яхши ўқирдинг.
- Вой, Тошмат, сенга генерал кийими ярашаркан. Мактабда кўпроқ спортга қизиқардинг.
- Содиржон сен бўлсанг ёшлигингда доим «Хўп бўлади», «Ҳеч нарсани кўрганим йўқ», «Ҳеч нарсани билмайман», «Эшитганим йўқ» деяверардинг. Қандай қилиб ҳоким бўлиб қолдинг? Айтиб бера оласанми?
- Хўп бўлади. Ҳозир ҳам ҳеч нарсани кўрганим йўқ, ҳеч нарсани эшитганим йўқ. Ҳеч нарсани билмайман.

Бир киши тўти сотиб олдида, унга гапиришни ўргата бошлади.

- Тўтивой нима десам, шуни қайтаравер. Хўпми? Бошладик.
- Мени гапиришни биламан.
- Мен гапиришни биламан.
- Мен сув ичаман.
- Мен сув ичаман.
- Яшаш қандай яхши-я!
- Яшаш қандай яхши-я!
- Юртимизда демократия.
- Ёлғон гапирманг, хўжайин.

—o—o—o—

Бир беморни шифохонага олиб келишди. У тиржайганича қотиб қолган эди.

- Шифокор беморнинг отасидан нима бўлганини сўради. Беморнинг отаси деди:
- Туппа-тузук юривди. Кеча кечкурун бирданига свет ёниб кетса бўладими. Ўғлим, лампочкага қараб, «Ия!» деди-да, тиржайганича қотиб қолди.

—o—o—o—

Бир мактабга марказдан комиссия келиб, ўқувчи ва ўқитувчилар иштирокида мажлис ўтказилди. Мактаб директори сўз олиб, ҳукуматнинг кўрсатаётган ғамхўрликларини, вилоят ҳокимлигининг муруватларини, мактабни ривожланган Мамлакатлардаги ўқув даргоҳлари билан тенглаштириб, шунақанги мақтанибдики... Охири ўқувчилардан бири туриб, шундай дебди:

- Домла, сиз айтган мактабда бизнинг ҳам ўқигимиз келяпти.

Икки киши, ҳаёт қийинчиликларидан гаплашиб ўтиришибди.

- Ошна.
- Ҳа,
- Ўйлаб-ўйлаб, совет ҳокимиятини асл мақсадни энди тушундим.
- Ие, мақсади нима экан?
- Бу ифлослар, нонни ўн тийин, гўшти икки сўм қилиб қўйиб, бизни бўктириб ўлдирмоқчи бўлган экан.

—o—o—o—

Мактабларидан бирида олийгоҳни янги битириб келган тарих фани ўқитувчиси, ўқувчиларга шундай савол билан мурожаат қилди:

- Қани айтинлар-чи, болалар, Бастилияни ким олган? Носиров.
- Билмайман.
- Ортиқов.
- Билмайман.
- Ҳакимов.
- Билмайман.

Муаллима хуноб бўлиб, кўзида ёш билан директорга шикоят қилди.

- Раҳим Қулматович! Ўқувчилардан биротаси ҳам Бастилияни ким олганини айтмаяпти. Шунақаям саводсиз болалар бўладими?

-Майли. Кўп хуноб бўлманг. Олишган бўлса, ўйнаб - ўйнаб қайтариб беришади. Беришмаса, пул йиғиб янгисини олиб берамиз.

тўпловчи Зокир Н. Наманган

ДОНОЛАРСЎЗЛАЙДИ...

Ҳокимият оғир-босиқларга дахлдордир.
(Максимilian Робеспьер)

Ҳокимият ҳамиша кўлдан кўлга ўтади, аммо бошдан бошга ўтмайди.
(Станислав Ежи Лец)

Бошқариш санъатининг бор-йўғи ҳалол бўлиш санъатидан иборатдир.
(Томас Жеферсон)

Ҳар бир халқ ўз ҳукуматига муносибдир.
(Жозеф де Местр)

Сиз сиёсат билан шуғулланмаслигингиз

мумкин, аммо сиёсат сиз билан шуғулланиб ётибди. Анчадан буён.
(Шарл Монталамбер)

Юқори лавозим бизга шундай ёвуз ва бузғунчи таъсир ўтказадикки, энди бу юксак лавозимдан кетишга ҳам ҳолимиз келмай қолади.

(Жорж Галифакс)

Ҳокимиятга кўтарилган дўст - йўқотилган дўстдир.
(Хенри Брукс Адамс)

Карим БАҲРИЕВ таржимаси.

Қора олма қишлоғи Сузоқ туманининг энг кўркем жойларидан бири. Деярли ёнғокзор. Ҳавоси тоза. Сайлов куни шу қишлоқ клубида томоша бердик. Одам кўп, тирбанд бўлиб кетган. Контролда Тўлан ака турарди. Бир ширакайф кирғиз йигит келиб полвонга дўк қилди:

Шу одамларнинг барини билетсиз киргизасан! Бизда план бор, гап тегади, ука.

Гап-пап билан ишим йўқ. Эшик олдида турма, бу бизнинг эшик.

Қарасам, иш жанжалга айланадиган.

Югуриб келдим:

—Тўлан ака, Сиз зинадан пастга турунг, иш бор, — дедим.

Бадмаст йигитга, нима жанжал, буларнинг бошлиғи мен бўламан, — дедим.

Сен бўлсанг, ўзининг клубинг қани, эшигинг қани, бу бизларники, Турдибой оға ишлаган буларни, - деб туриб олди у.

Хў, биродар, биз Тошкентдан келганмиз, сизларга томоша бермоқчимиз, энг машҳур полвон келган.

—Бизнинг Турдибой ҳам машҳур полвон, косада арақ ичади.

Бу йигитга гап тушунтириб бўлмади. Аста белидан тутиб кўтардим-да, Тўланбой ака томонга отиб юбордим. Устоз енгилгина ушлаб олди-да, баланд кўтариб, мен томонга отмоқчидай бўлиб, кирғиз йигитга қаради.

—Сен тагин арақ ичасанми, ё бира тўла хўтокка қараб улуктирайми?

Йигитнинг кўзлари ола-кула бўлиб кетди. Кайфи таркаб, типирчилаб қолди.

—Бўлди, жон оға, мен билмабман, кечиринг, — деб ялина бошлади.

Устоз уни қўйиб юборди, менга қараб хитоб қилди:

Айтмовдимми, буларнинг тилини тушунтириб юрасиз, деб. Бу бошланиши ҳали. У мийиғида кулиб қўйди.

Раҳимтой БЕГАЛИЕВ

“ЖОН ОҒА, КЕЧИРИНГ!”

Ижтимоий-сиёсий, илмий, адабий - публицистик газета
Бош муҳаррир:
С.Байдуллаев.
Муҳаррир ўринбосари:
Б.Норбоев.
Дизайн:
У. Қурбонтюев.
ОБУНА ИНДЕКСИ: 64502

Таҳририят манзили: Чимкент шаҳри, Интимок микрорайони, 1-уч. Тел.: 8(7252)292587.
Мулк эгаси: Якка тадбиркор «С.Байдуллаев».
Қозоғистон Республикасининг Алоқа ва ахборот вазирилик, Ахборот ва архив қўмитаси, даврий босма нашрларни ва Ахборот агентликларини рўйхатга олиш тўғрисидаги 12310 - Г сонли, 2 февраль 2012 йилда берилган гувоҳномага асосан босилмоқда.
Адади: 2000 дона. «М-press» босмаҳонаси (Байтурсунов-18) да чоп этилди. Буюртма №.
Таралиш ҳудуди: Қозоғистон Республикаси.
Газета бир ойда бир марта нашр этилади.

1. Муаллифларнинг фикри газета таҳририяти аъзолари фикри билан айнан бўлмаслиги мумкин.
2. Барча муаллифлик ҳуқуқлари Қозоғистон Республикаси қонунлари билан ҳимояланган.
3. Газетанинг асосий мақсади миллатлараро муносабатларни мувофиқлаштиришдир. «Туркистон тонги»да миллатлараро дўстликка раҳна соладиган мақолаларга ўрин берилмайди.
4. Ўқувчиларимиз маънавияти бойлигини ҳисобга олиб, саҳифалардан ножоиз жойларда фойдаланмаслигига умид қиламиз.
5. Газетадан олинган мақолалар ёки иқтибослар «Туркистон тонги»дан олинганлиги кўрсатилиши лозим.

